

5. Зимняя И.А. Психологический анализ перевода как вида речевой деятельности // Сборник научных трудов. Вып. 127. — М., 1978. — С. 37–48.

Бобрівник С.Л.

старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації

Гайдученко С.В.

викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації

Кондрук І.В.

викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню викликів онлайн-навчання в умовах адаптації до карантинних обмежень. Проаналізовано дані, отримані після проведення студентського анкетування, метою якого було ідентифікувати проблеми та перспективи навчального процесу. Визначено рекомендації щодо покращення навчального процесу в контексті плідної співпраці тандему викладач–студент.

Ключові слова: онлайн-навчання, студентське анкетування, соціолінгвістика, комунікативна компетентність, віртуальна аудиторія, інтеграція, синергія.

Abstract. The given article is devoted to the study of online learning challenges in terms of adaptation to quarantine restrictions. The authors analyzed the data obtained after the student survey, the purpose of which was to identify problems and prospects of the educational process. Recommendations for improving the educational process in the context of cooperation between teacher and students are proposed.

Key words: online learning, student survey, sociolinguistics, communicative competence, digital classroom, integration, synergy.

Реалії сьогодення в сучасній вищій школі ставлять перед нами низку викликів, ігнорування яких певною мірою унеможливило б надання якісної конкурентноспроможної освіти. Розповсюдження пандемії в 2020 році призвело до того, що дистанційне і онлайн-навчання вийшли на принципово новий рівень.

Дійсно, багато прогресивних вищих шкіл у світі вже десятки років пропонують своїм студентам дистанційні курси з різних дисциплін, фактично, дана концепція не є новою. Як зазначає М. Алейнікова, «сучасна освіта вимагає безупинно розширювати своє сприйняття комплексності світу та формування інформаційного суспільства» [1]. Погоджуючись з вищезазначеним твердженням, вважаємо за потрібне додати, що Київський національний економічний університет приєднався до цієї ініціативи в 2015 році. Та, незважаючи на відносно нетривалу роботу в цій галузі, за допомогою досвіду іноземних колег і партнерів, а також завдяки плідній роботі спеціалістів вишу дистанційні програми зарекомендували себе як якісний конкурентноспроможний продукт.

Тим не менш, дистанційні програми в Україні і в світі все-таки залишалися скоріше другорядною формою навчання, пропонуючи студентам більше можливостей при наданні освітніх послуг. Ця ситуація докорінно змінилась в умовах світової пандемії та глобального карантину, що змусили всіх учасників навчального процесу переглянути своє ставлення до навчання онлайн, тим самим зробивши його головним, або навіть єдино можливим за даних обставин. Перед навчальними закладами постало багато питань, які потрібно було вирішувати, залучаючи усі можливі ресурси для створення нового освітнього простору. Проте, адаптуватися до онлайн-навчання у короткі строки мали не лише викладачі, але й студенти. На нашу думку, віртуальна освіта стала справжнім викликом для тандему викладач–студент, оскільки відсутність реальних соціальних контактів викликає протиріччя в природі особистості.

Звісно, кожній людині притаманно бути частиною колективу, соціальної групи та, коли цей ефект досягається за допомогою технічних засобів, як, наприклад, заняття онлайн, ми відчуваємо певну «підробку» і не завжди можемо реагувати відповідно або бути продуктивними. Лише синергія усіх учасників віртуального навчального простору є відповіддю на те, як зробити дистанційне і онлайн-навчання успішними. На думку К. Багрія, «одна з функцій педагога полягає в створенні умов для студентів, що дозволяють їм вийти на новий рівень самоорганізації і знайти нові індивідуально-особистісні якості» [2]. Для досягнення даного результату є доцільним налагодження зворотнього зв'язку безпосередньо з обома сторонами навчального процесу і думка студента має надзвичайно важливе значення. Саме тому, розпочинаючи з 2015 року, викладачами кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації КНЕУ було розроблено і впроваджено анонімне студентське анкетування *Student survey*, яке дозволило зміцнити комунікативну компетентність в освітньому просторі нашого ВНЗ. Дана ініціатива дала змогу студентам бути почутими: відкрито висловити свої думки про проблеми та перспективи навчального процесу і надати свої рекомендації щодо його покращення. Викладачі, у свою чергу, отримали той необхідний зворотній зв'язок, за допомогою якого були імplementовані доцільні зміни, підлаштовуючись під потреби конкретних академічних груп.

У зв'язку з тим, що подібного роду опитування є методом соціолінгвістики, а саме синтезом прийомів і методів, таких як моделювання соціально-детермінованої мовленнєвої діяльності за допомогою інтерв'ю, соціологічних експериментів і анкетування, було проведено ретельне опрацювання і дослідження актуальних джерел у цій галузі серед українських і закордонних науковців. Загальновідомо, що батьківщиною соціолінгвістики вважається Франція, де наприкінці XIX сторіччя Антуан Мее заснував школу, яка поєднувала дослідження мовознавства, соціології та психології, а також він наголошував на зв'язок між соціальним впливом і розвитком мови. Серед інших європейських дослідників можна виокремити Йозефа Вахека, Богуслава Гавренека, Вілема Матезіуса, які є представниками Празької лінгвістичної

школи, німецького дослідника Т. Фрингса, російських вчених І. Бодуена де Куртене та О. Шахматова. В Україні над проблемою соціолінгвістики працювали і працюють Л. Масенко, М. Олікова, С. Швачко, Р. Зовірчак, В. Михальченко, О. Потебня, Б. Ларін, В. Жирмунський та ін. У своєму посібнику з соціолінгвістики Л. Масенко зазначає про необхідність оволодіння з боку українських фахівців методами, які були опрацьовані й апробовані в західній науці для їх успішного застосування у вітчизняних дослідженнях [3, с. 39]. Дана тенденція пов'язана з тим, що соціолінгвістика як наука в Україні все ще перебуває на етапі становлення через політичні та ідеологічні чинники, які мали безпосередній вплив на її розвиток [3].

Вивчення цього комплексного питання допомогло викладачам кафедри розробити і впровадити студентське анкетування як засіб для покращення взаєморозуміння викладач–студент, що дало змогу отримати необхідний зворотній зв'язок з метою створення нової концепції автономності студента в сучасному ВНЗ.

Оскільки наша кафедра спеціалізується на вивченні іноземних мов, зрозуміло, що основні питання студентського анкетування стосувалися безпосередньо проблем, які виникають під час їх опанування; також було цікаво дізнатися, як студенти можуть самостійно оцінити свої навички і надати пропозиції щодо навчального процесу. Традиційно анкета охоплювала такі аспекти, як організація навчального процесу, мотивація, оцінка рівня отримання знань, труднощі, які виникають під час навчання, і побажання студентів стосовно навчальної програми. Але, незважаючи на основні пункти, щорічне моделювання і доопрацювання анкети є необхідними заходами для отримання актуальної інформації, а також успішної інтеграції нашого ВНЗ у міжнародний науково-освітній простір.

Анкетування першого курсу проводилось з 21.10.2020 по 11.11.2020. В анкетуванні взяли участь 324 студенти, які навчаються на факультеті Міжнародної економіки і менеджменту. Анкета складалася з 10 питань, які стосувалися наступного: головної мети вивчення англійської мови в університеті; кількості часу, протягом якого студенти вивчали мову до вступу до університету; рівня знань з англійської мови; інформації стосовно складання міжнародних іспитів з англійської мови. Також студенти мали вказати в анкеті інформацію про складнощі, які їх спіткають під час вивчення англійської мови в університеті; бажану кількість пар на тиждень з англійської мови; інформацію про матеріали та ресурси, які використовуються студентами додатково для підвищення рівня знань поза заняттями в університеті; бажані бізнес-навички, які були б корисні у подальшій професійній діяльності. Важливим пунктом стало те, що студенти також могли написати рекомендації стосовно покращення процесу вивчення англійської мови в університеті.

На відміну від минулих років, на додаток до основних питань, ми запитали про проблеми, пов'язані з дистанційною формою навчання. Як вже зазначалось, принципово новий рівень онлайн-освіти вимагає подолання нових викликів, які

стосуються не тільки технічних питань, а насамперед імплементації віртуальної комунікації у світосприйняття студентів. Анонімність анкети дала змогу побачити об'єктивні відповіді і цікаві пропозиції, а використання платформи *Google docs* дозволило залучити максимальну кількість студентів і значно спростити аналіз отриманих результатів.

Аналізуючи відповіді студентів щодо мети вивчення іноземної мови, зазначимо, що переважна більшість вивчає англійську для подальшого розвитку в майбутній професійній діяльності. Третина опитаних вважають, що будуть використовувати знання з англійської мови, головним чином, під час подорожей та для спілкування з іноземцями в майбутньому. Також респонденти бажають використовувати іноземну мову для особистого розвитку, а саме для ознайомлення з сучасними світовими виданнями та дослідженнями в оригіналі, перегляду відеоматеріалів, медіа і онлайн-видань.

Згідно наших даних, більша частина студентів вивчала англійську мову протягом періоду 7–12 років, але існує певна кількість студентів, які вивчали мову протягом 1–4 років. Опитування стосовно рівня володіння англійською мовою показало наступні дані: більшість опитаних вважають, що володіють мовою на середньому рівні; у той час як третина студентів, що навчаються за вказаними спеціальностями вказали, що мають вищий, та, відповідно, найвищий рівні володіння мовою. Деякі з таких студентів навіть отримали сертифікати про складання міжнародних іспитів: *PET, Cambridge FCE, IELTS, TOEFL, KET*, що говорить про їхні значні досягнення в опануванні іноземної мови.

Після здійснення аналізу анкет було з'ясовано, що у студентів також існують певні труднощі під час вивчення англійської мови. Більшість студентів з усіх спеціальностей, в основному, мають труднощі з розмовними навичками під час вивчення англійської мови. Але дані, отримані під час опитування також свідчать, що студенти, які навчаються за спеціальностями «Міжнародні фінансові відносини» та «Міжнародна торгівля» мають складнощі, у першу чергу, із граматику англійської мови.

Опитування стосовно отримання важливих ділових навичок під час вивчення англійської мови показало наступний результат: студенти, які навчаються за спеціальностями «Міжнародна економіка» (50%) та «Міжнародна торгівля» (57%) зазначають, що отримання навичок із презентації інформації є найважливішим аспектом під час вивчення англійської мови. 43% студентів, які навчаються за спеціальністю «Міжнародна економіка» вважають, що важливим є отримання навичок із написання ділової документації. 29% студентів, які навчаються за вищевказаною спеціальністю, вважають, що для них важливим є здобуття навичок роботи в команді.

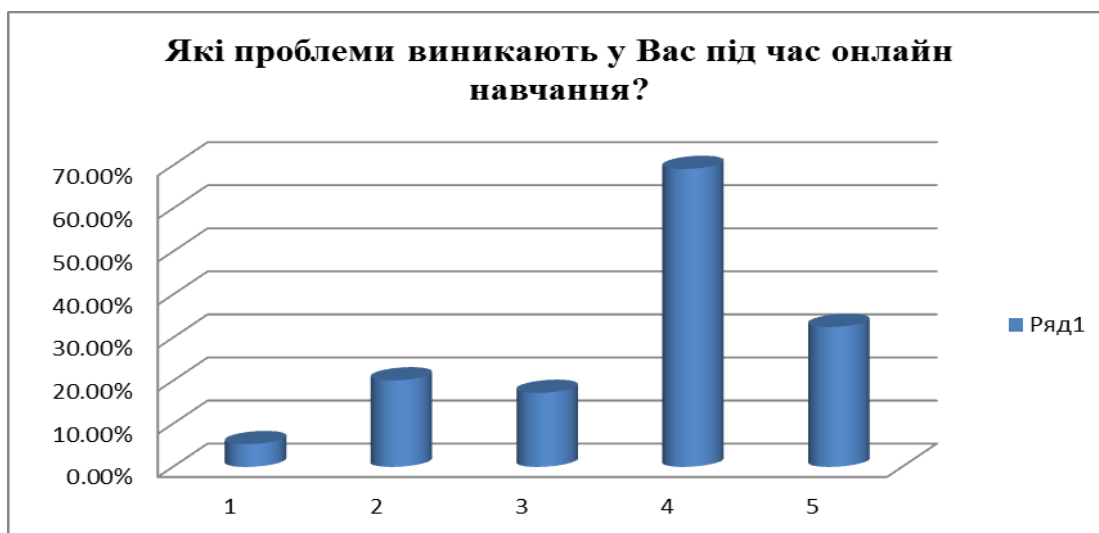
Аналіз анкет стосовно видів діяльності, матеріалів та ресурсів, які виконуються та використовуються самостійно та додатково для підвищення рівня знань студентами поза заняттями в університеті показав, що переважна більшість студентів (75%) з усіх спеціальностей надає перевагу перегляду відео

англійською мовою. Такий вид діяльності як читання книжок або газет займає друге місце серед студентів, крім того велика кількість опитаних надали перевагу спілкуванню з носіями мови.

Для отримання зворотнього зв'язку зі студентами особливу увагу було приділено рекомендаціям, які вони надали для покращення процесу викладання англійської мови в університеті. Серед головних рекомендацій відзначаємо наступні: спілкування з носіями мови, перегляд та обговорення відео англійською мовою, використання онлайн-додатків та платформ для підвищення рівня знань з англійської мови.

В умовах дистанційного навчального процесу найголовнішим стало питання про проблеми, які виникають у «віртуальній аудиторії», а вирішення цих проблем насамперед полягає не в ліквідації технічних труднощів, оскільки вони не пов'язані з нашим дослідженням, а саме в подоланні викликів на рівні спілкування викладач–студент.

Нижче наведений графік ілюструє відповіді на питання анкети щодо проблем дистанційного навчання, що дає змогу наочно проаналізувати отримані результати.

1. Не розумію інформацію, яка подається на онлайн-сесіях (5,3%).
2. Важко вчасно реагувати на інструкції викладача (20,1%).
3. Не вистачає роздрукованих матеріалів (17,2%).
4. Не вистачає «живого» спілкування зі студентами і викладачами (69,2%).
5. Не вистачає персональної підтримки та уваги (32,5%).

Отримані результати були приголомшливою ілюстрацією того, як важко студентам адаптуватися до роботи у «віртуальній аудиторії», адже майже 70% опитаних зазначили, що їм не вистачає спілкування в реальному просторі з викладачами та іншими студентами. І це не дивно, оскільки будь-яка людина — це соціальна істота, якій непритаманно довго залишатися на самоті і, на жаль, якими б розвинутими не були сучасні технології для онлайн-комунікації, вони не можуть замінити традиційне спілкування, коли ми можемо бачити,

сприймати, відчувати співрозмовника; а також бути частиною комунікативної групи і виконувати свою соціальну функцію.

Як зазначає І. Черезова, однією із складових комунікативної компетенції є уміння усвідомлювати і долати комунікативні бар'єри [4]. На нашу думку, в умовах онлайн-навчання подолання загальновизначених бар'єрів ускладнюється тим, що невербальна комунікація може бути майже відсутня через технічні особливості цього процесу, а також психологічні аспекти, такі, як світосприйняття віртуальної комунікації та заміщення нею реальної.

Інша, не менш значуща проблема, на якій наголошують респонденти анкетування, а це майже 34% опитаних, полягає в тому, що студентам важко вчасно реагувати на інструкції викладача. Але подібна ситуація обумовлена саме концепцією онлайн-занять. З одного боку, онлайн-навчання розширює наші можливості, дозволяючи працювати в умовах локдауну, а з іншого — ми все одно знаходимося в певних рамках тієї платформи, яка була обрана для спілкування зі студентами. Окрім технічних аспектів, які мають безпосередній вплив на якість освіти, головною проблемою є те, що надзвичайно важливо для обох сторін комунікативного процесу: формувати міжособистісні відносини, взаємозв'язок і сприятливе середовище у віртуальній аудиторії. Отримуючи певні інструкції від викладача, студенти повинні мати досить високий рівень самоорганізації і мотивації, а також усвідомлення своєї ролі в навчальному процесі, щоб вчасно і адекватно на них реагувати. Зрозуміло, що до недавнього часу більшість студентів бачили в цифровому просторі лише розважальну і комунікативну функції, тому навіть коли онлайн-освіта стала домінуючою, вони підсвідомо продовжують ототожнювати віртуальну комунікацію з викладачем з тим, що скоріш приносить задоволення і відволікає від навчання. Саме тому виникає проблема адекватної реакції на вимоги та інструкції викладача. Вона обумовлена тим, що для студентів є проблемним правильно налаштуватися і бути успішним учасником робочого процесу. У цей момент роль викладача полягає в тому, щоб створити таке навчальне середовище, в якому студент буде чітко усвідомлювати свою функцію, зможе реалізовувати свій потенціал і буде проявляти високий рівень самоорганізації [5]. Побудова подібного простору вимагає, у свою чергу, від викладача професіоналізму, знання різноманітних методик викладання і вміння інтегрувати їх в онлайн-навчання, розуміти психологічні аспекти віртуальної комунікації, вміти мотивувати і підтримувати, і найголовніше не втрачати емоційний зв'язок з усіма учасниками цифрового середовища.

Повертаючись до результатів анкетування, зазначимо, що згідно опитування майже 33% студентів не отримують достатньої персональної підтримки і уваги. Хоча, доцільно буде сказати, що дана проблема скоріше виникає саме через нестачу «живого» спілкування і занять в аудиторії; і в зв'язку з тим, що наразі студенти позбавлені звичного комунікативного середовища, їх реакція і відчуття є зрозумілими. Вважаємо доцільним порадити персоналізувати завдання для студентів, приділяти час для безпосередньо

індивідуального спілкування; це дозволить зберегти зв'язок між учасниками навчального процесу.

Також цікаво зазначити, що 29% опитаних не вистачає роздрукованих матеріалів, хоча сучасний цифровий простір пропонує велику кількість ресурсів, наприклад, варто звернути увагу на онлайн-контент від *Pearson*, *Dinternal*, *Oxford*, *Cambridge* та інших освітніх платформ. Необхідно пропонувати студентам альтернативу класичним інструментам навчання, вчасно інформувати про цікаві онлайн-заходи, заохочувати до використання платформ, ділитися власним досвідом і обговорювати ті аспекти, які можуть заохочувати їх до реалізації своїх знань і навичок, а також імплементувати їх в освітнє середовище.

Ще 9% респондентів постають перед труднощами розуміння інформації, яка подається на онлайн-сесіях. Основа даної проблеми полягає у співвідношенні побажань студентів щодо дистанційного навчання та їх очікування від викладача.

Наразі варто підкреслити, що дистанційна освіта передбачає взаємовигідне спілкування, а наше анкетування було спрямовано на те, щоб забезпечити кореляцію потреб студентів та кваліфікацію викладача. Проблема розуміння і сприйняття інформації може бути вирішена лише шляхом плідної співпраці тандему викладач–студент; головне у цьому випадку донести до студентів, що обидві сторони освітнього простору є учасниками спільного навчального процесу. Викладач, у свою чергу, має бути максимально відкритим до потреб студентів, а налагоджений взаємозв'язок допоможе їм чітко висловлювати свою думку, ставити питання і не боятися негативної реакції на власне нерозуміння інформації або інструкції викладача.

Таким чином, завдання викладача полягає в тому, щоб адаптуватися самому і підлаштовувати студентів відповідно до змін і нововведень, коректно мотивувати, удосконалювати навчальний процес, позитивно впливати на творчу активність студентів і, найголовніше, підтримувати взаємозв'язок. Тобто поняття комунікативної компетентності і її інтеграція в віртуальний освітній простір є безпосередньою основою, на якій ґрунтується успішна синергія викладача і студента.

Список використаних джерел

1. Алейнікова М.Г. Дистанційна освіта в Україні: переваги й недоліки // Творчий потенціал мовних кафедр в інноваційному розвитку дослідницького університету: зб. матеріалів міжкаф. наук.-метод. конф., 18 лют. 2014 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; редкол.: М. М. Гавриш (голова) [та ін.]. — Київ: КНЕУ, 2014. — С. 82–86.
2. Багрій К.Л. Викладач і студенти: взаємодія у процесі навчання / К. Л. Багрій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. — 2016. — Вип. 2. — С. 174–182. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2016_2_19

3. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики: [посібник] / Л. Масенко; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». — Київ: Києво-Могилян. акад., 2010. — 242 с.
4. Черезова І.О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості / І. О. Черезова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. — 2014. — Вип. 1(1). — С. 103–107. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2014_1\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_p_2014_1(1)_20)
5. Олійник О.В. Інноваційні технології дистанційного навчання іноземної мови для студентів немовних ВНЗ / О. В. Олійник // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди. — 2014. — Вип. 38. — С. 238–246.
6. Ley K. Motivating the distant learner to be a self-directed learner // 20th Annual Conference on Distance Learning and Teaching. — 2004.
7. Palloff R.M., Pratt K. Building learning communities in cyberspace. — San Francisco: Jossey-Bass, 1999. — Т. 12.

Boltaev Ch.B.

Teacher

Termez State University

Uzbekistan

THE WAYS AND TECHNIQUES OF DEVELOPING INTERPERSONAL COMPETENCE IN ESP CLASSES

Abstract. *In this article the author discusses the creation of ways and techniques for teaching of interpersonal communication skills to ESP students. The learning objectives of the resource, a walkthrough and an examination of the production of the ways and techniques are provided. The combination of the required skills means that developing these skills remains a significant challenge in training ESP class as well as in many other specialties. The task is particularly complicated by the need for both ways and techniques to be communicated clearly and unambiguously if students are to learn effectively.*

Key words: *digital video, interpersonal communication, ESP class, curriculum, skills, approach.*

Developing interpersonal skills is an important part of the curriculum of the Ministry of higher and secondary-specialized education in the universities of Uzbekistan. Experience with teaching these skills has revealed that many students find professional communication challenging and teaching the skills in the universities is further complicated by the need to support a large proportion of students who are taught at a distance. The experience of teachers, suggests that videotape can provide a means of effectively delivering this material, and such tapes have been used historically in the VUW MLIS programme (WCE, 1989). A significant advantage of video clips is that they can be crafted to show very specific good or bad behaviors that might be difficult to observe in reality or which need to be studied repeatedly. This is particularly relevant when the material of interest relates to human communication skills. Early use of video material for teaching interpersonal skills found that the video material had significant advantages